

DOI 10.36074/logos-15.11.2024.079

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ: ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЗЛОВЖИВАНЬ ТА ПОРУШЕНЬ У ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Костишин Ярослав Володимирович¹

Науковий керівник: Козицький Андрій Михайлович²

1. Аспірант історичного факультету

Львівський національний університет ім. Івана Франка, УКРАЇНА

ORCID ID: 0009-0007-0888-8373

2. канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри світової історії модерного часу

Львівський національний університет ім. Івана Франка, УКРАЇНА

ORCID ID: 0009-0008-0881-1452

Особливості слідчих та судових процесів у міжвоєнній Польщі склалися під впливом багатовікової правової традиції. Рецепція, адаптація та впровадження нових норм складали довготривалий і багатогранний процес, який необхідно хоча б побіжно освітити. Тому розпочати статтю слід з короткого аналізу ситуації у правовому полі, що склалася за роки державності (та бездержавності) на польських землях.

Польща входить в романо-германську правову сім'ю, що для нас означає формування під безпосереднім впливом німецького, римського, французького, австрійського права. Під правовою сім'єю в теорії права найчастіше розуміють сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів і форм їх реалізації [1].

Романо-германська правова сім'я, початками якої є рецепція норм римського права у "варварські" збірки законів раннього Середньовіччя, вважається найпоширенішою і найвпливовішою сучасною правовою сім'єю [2]. До основних рис цієї правової системи відносять:

- 1) наявність чіткої ієрархічної структури, яку складають норми, інститути, галузі;
- 2) поділ на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне;
- 3) створення правових норм у результаті діяльності уповноважених суб'єктів (у окремих випадках – безпосередньо народом);

- 4) покладення в основу чітко визначених загальних принципів;
- 5) існування ієрархії джерел, основним з яких є закони (кодекси) та підзаконні нормативно-правові акти;
- 6) не визнання у цілому правотворчих повноважень суддів та судових прецедентів;
- 7) подібність поняттєвого апарату та термінології;
- 8) пріоритетність матеріального права над процесуальним;
- 9) відкритість до сприйняття правових теорій і доктрин. [1]

Починаючи з XIII ст. в країні діяло кілька правових систем: в містах, повністю заселених німцями, - німецьке міське право [3], за їх межами - звичайне польське право, що являло самостійну систему для кожного стану. Через німецьке міське право в Польщу вже в середні століття проникли багато принципів і інститутів римського права. Середньовічне польське право так і не було кодифіковано, замість цього в XVI в. з'явилися збірники, що охоплюють раніше видані статuti і конституції, а також норми звичаєвого права. Крім цього в XVI в. в області матеріального і процесуального кримінального права було запозичено положення німецької «Кароліни», виданої в 1532 р. імператором Карлом V [4]. Розвивалося в XVI-XVII ст. міське право відходило від свого німецького прототипу, застосовуючи до місцевих умов.

Важливим моментом стало остаточне розділення територій в 1795 р. між Австрією, Пруссією і Росією, адже до відновлення незалежності в 1918 р. правовий розвиток кожної з трьох частин Польщі йшло ізольовано [5]. У 1808 р. в період короткочасного французького панування на території Варшавського князівства був введений знаменитий Кодекс Наполеона – Французький цивільний кодекс, а в 1809 р - Французький торговий кодекс [6]. Рецепція французьких кодексів визначила розвиток польського приватного права в XIX і навіть XX ст. Після наполеонівських воєн найбільш значна частина Польщі була в складі Російської імперії у вигляді автономного Польського Королівства. Головні елементи французького законодавства закріпилися в праві приватному.

Інша ситуація склалася у праві кримінальному. У 1818 р. Сейм схвалив «Kodeks Karzacy Królestwa Polskiego» (Кримінальний кодекс Польського Королівства), видання якого було продиктовано гострою необхідністю заміни старого польського права [7]. Даний Кодекс діяв майже тридцять років і був змінений на «Kodex kar głównych i porawczych» (Кодекс основних і додаткових покарань) 1847 р. [8]. По суті мова йшла насамперед про зближення кримінального права королівства до законодавства імперії. У більшості випадків кодекс 1847 р. повторював норми щойно виданого російського кодексу 1845 р. і не становив значного розвитку навіть

SEZIONE 28.

STORIA, ARCHEOLOGIA E CULTUROLOGIA

порівнюючи з аналогом 1818 р. Але навіть і він був скасований в 1876 р., коли було поширено дію Російського кримінального кодексу в повному обсязі на цю територію. У 1903 р. в Росії і в королівстві частково був введений новий кримінальний кодекс, однак повна імплементація відбудеться лише декретом окупаційної влади в кінці 1915 р. [9].

У Королівстві Польському в 1875 р. були введені, хоча і з суттєвими змінами, російські процесуальні закони 1864 р.: статут цивільного судочинства і статут кримінального судочинства. Зазначені зміни були обумовлені потребою пристосувати процес до особливостей польського матеріального права.

Основними джерелами кримінального права до 1932 р. були: на землях, які раніше належали Росії, - російський кримінальний кодекс 1903 р на колишніх австрійських землях - австрійський кримінальний закон 1852 р., а на території колишньої Пруссії - німецький кримінальний кодекс 1871 р. з змінами, внесеними польською владою. З 1 вересня 1932 р кримінальні закони країн учасниць розділів були замінені Кримінальним кодексом і Законом про проступки Польщі. Трохи раніше в формі указу Президента були видані КПК і ЦПК Польщі (відповідно в 1928 і 1930 рр.) [4].

Розгляд судових процесів перебдачає також і ознайомлення з процесом модифікації самих судів. Нормами спершу Березневої, а потім Квітневої Конституцій суди було поділено на загальні та спеціальні [10]. Компетенції останніх обмежувалися певними категоріями справ: воєнні суди, Державний трибунал, Верховний адміністративний трибунал, духовні суди.

Організацією діяльності загальних судів зайнялися в перші ж повоєнні роки і провели остаточну уніфікацію їх апарату до 1928 р. [11]. Їх ієрархічна структура виглядала наступним чином:

- гродські суди
- окружні суди
- апеляційні суди
- Верховний суд

Гродські суди в складі однієї особи виступали першою інстанцією і виносил вироки по дрібним цивільним і кримінальним справам. Окружні суди виступали першою інстанцією для важливіших цивільних і кримінальних справ, а також були апеляційними по відношенню до рішень гродських. Рішення приймали колегіально, в складі 3 осіб. Апеляційні суди як друга інстанція розглядали скарги на вироки окружних. Засідали також колегіально втроєх. Верховний суд розглядав касації на рішення судів другої інстанції, а також розглядав особливо важливі справи при прямом зверненні президента

або при наявності відповідного закону [12]. Складався з цивільної та кримінальної палат.

Організація прокуратури також відбулася 1928 р. і визначалася законом про структуру загальних судів. Структура відповідала аналогічній судовій: при судах різних інстанцій існували відповідні прокуратури. Виняток складали гродські суди – при них прокуратур не було. Завдання прокуратур були: розпочинати справи, проводити попереднє розслідування, виступати від звинувачення перед судом (в гродських цим займалися представники поліції), контролювати за виконанням вироків. Головою прокуратур виступав міністр юстції [6].

Порядок звернень. Притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до принципу рецепції правових норм, що був поширений в міжвоєнній Польщі, принципи судових звернень слід розглядати в певному хронологічному порядку – відповідно до того, коли з'являються принципи, які будуть запозичені пізніше.

Кримінально-процесуальний кодекс Австрії 1852 р., норми якого залишалися актуальними в міжвоєнний період [13], закріплюючи попереднє розслідування як процесуальну діяльність, не встановлював одну з форм попереднього розслідування – дізнання. Даний кодекс врегульовував лише порядок здійснення однієї з форм попереднього розслідування – досудового слідства. Нормами, які вперше з'явилися тут і в майбутньому були запозичені польськими праниками стали принципи звернення і притягнення до відповідальності [14]: слідство проводив слідчий суддя як правило, за заявою державного прокурора і під його наглядом. Якщо слідчий суддя ще до отримання такої заяви прокурора дізнавався про вчинення злочину або проступку, він мав право вчиняти дії щодо з'ясування складу злочину, переслідування та затримання особи злочинця також з власної ініціативи, однак з подальшим повідомленням державного прокурора про вказані дії [15].

Державні прокурори зверталися у відповідні суди з заявами про початок або зупинення досудового слідства, а також вчинення окремих процесуальних дій у його межах. Після отримання заяви державного прокурора про початок досудового слідства слідчий суддя був зобов'язаний розпочати таке слідство або вчинити в його межах окремі слідчі дії, зазначені у заяві державного прокурора. Варто відзначити, що такі дії слідчий суддя повинен був вчиняти без зволікань, не затягуючи тим самим досудового слідства. Ці принципи також залишалися недоторканими в майбутньому. Сам державний прокурор не мав права розпочинати таке слідство. Проте він був уповноважений доставити до судді одноособового повітового суду для допиту осіб, які повідомили йому про факти вчинення злочинів, а у разі відсутності такого

SEZIONE 28.

STORIA, ARCHEOLOGIA E CULTUROLOGIA

судді або неможливості здійснення ним допиту – зобов'язати органи поліції допитати вказаних осіб [16].

Відсутністю юридичних норм про інститут дізнання як одну з форм попереднього розслідування характеризувався і кримінально-процесуальний кодекс Австрії 1852 р. Цим кодексом, однак, було суттєво змінено порядок участі державних прокурорів у досудовому слідстві. Згідно параграфу 10 даного кодексу для розслідування злочинів та проступків створювалася система судів, до складу якої в Галичині належали повітові та крайові суди [4]; в майбутньому це стане основою градації і польських міжвоєнних судів, як і принцип ієрархізації прокуратур.

Слідчий суддя був зобов'язаний розпочати досудове слідство в тому разі, якщо йому став відомим факт вчинення діяння, що мало ознаки злочину або проступку. Одночасно з початком досудового слідства повітовий суддя повинен був повідомити про його початок крайовому суду. Крім вказаного повідомлення, крайовий суд кожного місяця отримував від повітового судді також звіт про всі справи, по яких проводилося досудове слідство – принципи звітності судів, що з'являються тут будуть присутні і після уніфікації правової бази в 1928 р., як і обов'язок прокурора ознайомитися з повідомленнями та звітами повітових (в II Речі Посполитій – гродських) суддів та заявляти клопотання про здійснення необхідних, на його переконання, процесуальних дій. Крім того, крайовий суд, який розглядав заяви та звіти повітових суддів, був зобов'язаний залучати державних прокурорів до обговорення таких заяв та звітів [16].

Вперше дві форми попереднього розслідування – дізнання і досудове слідство – було закріплено кримінально-процесуальним кодексом Австрії 1873 р. Згідно параграфу 84 даного кодексу всі органи, установи та організації були зобов'язані повідомляти державному прокурору факти вчинення особами діянь, що містили ознаки злочинів [15]. В окремих випадках державний прокурор міг зобов'язати органи поліції проводити допити осіб, будучи особисто присутнім при їх проведенні. Проведення органами поліції окремих слідчих дій – огляд місця злочину, або обшук приміщень – державний прокурор міг ініціювати лише у випадку відсутності слідчого судді або судді повітового суду.

В міжвоєнний же період суддя міг розпочати розслідування і без санкції прокуратури і вперше така можливість було дана саме кодексом 1873 р. [17]. Була проведена додаткова модифікація компетенції суддів щодо проведення дізнання: значно відрізняючись від тієї, що була закріплена у кримінально-процесуальному кодексі 1852 р. вона декларувала можливість для слідчого судді, за відсутності заяви державного прокурора про проведення дізнання,

самостійно розпочати його проведення. Однак у такому випадку він зобов'язаний був повідомити про свої дії державного прокурора та дочекатися його заяв або клопотань щодо вчинення ним відповідних процесуальних дій.

Якщо після закінчення дізнання за його результатами державний прокурор вбачав підстави для порушення кримінальної справи щодо певної особи, він міг звернутися до слідчого судді з заявою про порушення судом кримінальної справи і проведення досудового слідства або подавав в суд обвинувальний висновок по справі і заяву про її призначення до судового розгляду. Службовці державних прокуратур доволі активно діяли у даному аспекті, скеровуючи до слідчих суддів заяви про вчинення зазначених процесуальних дій, якщо вбачали достатні підстави для порушення кримінальних справ.

Заходи щодо кримінологічної безпеки у сфері економіки

Загалом принципи кримінологічної безпеки організовуються з метою контролю над суспільними процесами, з метою попередження незаконної діяльності. Такий підхід характерний і для економічного життя тогочасного Львова. Якщо розділяти ці заходи на широкі групи, то можна виділити наступні дві: превентивні заходи та заходи з покарання.

До перших відносяться ініціативи, які в ідеалі мають блокувати можливості вчинення незаконної діяльності. Але оскільки економічні злочини вчинялися представниками різних соціальних прошарків, то і про уніфіковану превентивну систему говорити не можна. Так для прокурорів обов'язковою була звітність щодо своєї діяльності в письмовій формі [6], крім того, державні прокурори були також зобов'язані кожного місяця надсилати Вищому державному прокурору звіти про хід розслідувань по окремих категоріях справ особливої ваги, зокрема, про підроблення грошей, держаних кредитних паперів та ін. Заради встановлення лояльності щодо держави за ними встановлювалася висока заробітня плата, яка однак сильно впала в кінці міжвоєнного періоду і стала «неспівмірною до праці, яку виконують і вимог, які ставлять» [18].

Контроль торгівлі здійснювався через норми Торгового кодексу 1934 р. Там діяльність великих комерсантів та торговців контролювалася через внесок їх у судові реєстри – відповідно діяльність торгових товариств підлягала додатковому контролю і з боку очільників, оскільки відповідальність за махінації всередині організацій покладалася і на них [4].

Превентивні дії стосовно звичайного населення в основному здійснювалися через оголошення та новини в періодиці. В цей перелік входять як попередження щодо крадіїв, як і розвішували в громадському транспорті, так і відповідні статті газет, де повідомлення про економічні

SEZIONE 28.

STORIA, ARCHEOLOGIA E CULTUROLOGIA

злочини зазвичай містили інформацію, чим подібне шкодить мешканцям або скарбу цілої держави – наприклад «вихід фальшивих грошей на руки людей грозить повалити всю економіку краю» [19]. Також часто пропонували населенню допомогти поліції інформацією щодо вчинених злочинів. Відбувалося це у форматі звернення-оголошення: «влада просить допомогти поліції всіх, хто знає щось про злочинців» [20].

Іншою категорією контролю економічного життя міста стали заходи, спрямовані на покарання. Вже тут можна стверджувати про наявність загальних механізмів покарання, найпоширенішими з яких ставали наступні санкції суду: покладання арешту на рухоме, в окремих випадках нерухоме, майно підозрюваного та тюремне ув'язнення. Це чекало на підозрюваних в здійсненні протиправних дій не залежно від походження та соціального стану і використовувалося судам перших двох інстанцій найчастіше. Крім того, карний кодекс визначав і способи контролю вже звільнених злочинців – це нагляд з боку поліції та принцип примусового працевлаштування у випадку відсутності коштів на сплату штрафів.

Для працівників прокуратури встановлювався ще і ряд власних дисциплінарних мір покарання. Дисциплінарну владу над працівниками державних прокуратур здійснював Вищий державний прокурор. Порушення трудової дисципліни державними прокурорами та іншими службовцями прокуратур каралися дисциплінарними стягненнями і дисциплінарними штрафами.

До дисциплінарних стягнень належали попередження та догани. Право винесення попереджень або доган належало державному прокурору.

Дисциплінарними штрафами визнавалися:

1. Суворі догани. Даний штраф мали право застосувати до працівника відповідної прокуратури Вищий державний прокурор або міністр юстиції.

2. Вирахування із заробітної плати, яке застосовував міністр юстиції. Максимальний розмір зазначеного вирахування не міг перевищувати трьохмісячного окладу службовця прокуратури. Державний прокурор також мав право оштрафувати підпорядкованого йому прокурорського службовця, але на суму не більше 10 крон.

3. Звільнення зі служби. У разі винесення судом вироку про визнання працівника державної прокуратури винним у вчиненні злочину чи проступку і засудження його до позбавлення волі тривалістю від 6 місяців і більше, такий працівник підлягав звільненню зі служби. Якщо вказаний працівник був призначений на посаду імператором або міністром юстиції, його звільняв зі служби міністр юстиції. У разі, якщо призначення здійснювалося Вищим державним прокурором, тоді звільнення відбувалося саме за його ініціативи.

По даній категорії справ, на відміну від інших, дисциплінарне розслідування не проводилося [16]. Дані стягнення були введені ще в часи Австро-Угорської імперії, перейшовши в правові кодекси після уніфікації прокуратур 1928 р.

Щодо контролю за суддями, то він здійснювався дисциплінарними комісіями. Вони розглядали справи звинувачених в чіткому переліку проступків: перевищені службових обов'язків, хабарництві, корупції, аморальній поведінці [18]. Щодо санкцій для порушників, то вони виступали практично тотожними до тих, які застосовували до прокурорів.

Висновки. Отже, формування судово-прокурорського апарату в польській республіці проходило в межах перших повоєнних років і було уніфіковано до 1928 р. для даної гілки влади було характерним принцип рецепції правових норм попередніх державних утворень та адаптація їх до нових кодексів. Суди і прокуратури мали власну ієрархічну структуру і залежали один від одного при розслідуванні (в т. ч. економічних) злочинів. Для встановлення контролю за суспільством активно проводилася як інформаційна політика – з донесення свідчень про шкідливість і караність незаконної економічної діяльності; так і економічна політика – встановлення високих зарплат для службовців, сувора форма звітності і розлогий санкційний апарат у випадку порушень. Економічна злочинність на пряму впливала на і так кризову економіку держави тому суворо каралася штрафами, арештами майна та тюремними ув'язненнями аж до 10 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Дручек, О. В., Зварич, Р. В., Новікова, М. М. (2023). Романо-Германська та Англосаксонська правові системи: історичні аспекти формування та основні характеристики. *Право та державне управління*, 2, 405-414.
- [2] Колодяжна, В. В. (2013). Історія формування та сучасний стан Романо-Германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 1, 46-53.
- [3] Кобилецький, М. (2015) Магдебурзьке право у Польщі (XIII-XVII ст.). *Історико-правовий часопис*, 2(6), 9-14.
- [4] Сухарев, А.Я. (2003). *Правовые Системы Стран Мира*. Москва: Норма.
- [5] Філатова, О. (2017). Поділи Речі Посполитої. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 5, 104-117.
- [6] Бардах, Ю., Леснодорский, Б., Пиетрчак, М. (1980) *История государства и права Польши*. Москва: Юридическая литература.
- [7] Ludwiczak, P. (2018). *Prawo Karne Królestwa Polskiego w latach 1815–1905 a sprawowanie kultu religijnego*. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1, 225-238.
- [8] Markiewicz, J. (2006) *Przestępstwa przeciwko rodzinie w Kodeksie Kar Głównych i Poprawczych z 1847 r.* *Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL*, 1, 92-114.



SEZIONE 28.

STORIA, ARCHEOLOGIA E CULTUROLOGIA

- [9] Кричун, Ю. А. (2018). Історія поширення та основні положення Російського імперського кримінального судочинства на українських землях у дореформенний період (Кінець XVIII Ст. - I Половина XIX ст.). Порівняльно-аналітичне право, 6, 417-419.
- [10] Piasecki, K. (2005). Organizacja wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Kraków: Wolters Kluwer.
- [11] Jachman, R. (2002). Prawo o ustroju sądów powszechnych, Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa, Ustawa o Kuratorach Sądowych [...]. Łódź: Księgarnia Nukowa.
- [12] Jaworska, M. (2016). Sądy jako organy wymiaru sprawiedliwości w Polskim porządku prawnym. E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 75, 51-79.
- [13] Шуп'яна, М. Ю. (2013). Поняття та види злочинів за Австрійським Кримінальним кодексом 1852 р. Часопис Київського університету права, 1, 74-77.
- [14] Винарчик, О.П. (2017). Укладення польського Кримінального кодексу 1932 р., його джерела, структура, зміст та особливості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право, 44(1), 7-11.
- [15] Кульчицький, В. С., Бойко, І. Й., Настасяк, І. Ю., Мікула, О. І. (2002). Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. Львів : Тріада Плюс.
- [16] Панич, Н. Ю. (2006). Анексія Галичини Австрією та поширення Австрійського права на її території. Вісник Львівського Університету. Серія Юридична, 43. С. 73-77.
- [17] Gondek, M. M. (2013). Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich. Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, 16, 2455-267.
- [18] Лукачівська, І. (2008). Розвиток судової системи у Польщі (1929 – 1939). Україна: Культурна Спадщина, Національна Свідомість, Державність, 17, 297-305.
- [19] Fałszywe Pieniądze (1926). Gazeta Lwowska, 37, 5.
- [20] Fałszywe 20-Funtowie Banknoty (1934). Kurjer Lwowski, 168, 6.